

Отримано: 23 квітня 2020 р.

Прорецензовано: 29 квітня 2020 р.

Прийнято до друку: 29 квітня 2020 р.

e-mail: pituley@ukr.net

DOI: 10.25264/2415-7384-2020-11-28-31

Ган Р. З., Пітулей В. В. Психолого-педагогічне формування життєвої компетентності студента на практичних заняттях із дисципліни «Основи психології. Основи педагогіки». Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, червень 2020. № 11. С. 28–31.

УДК: 159.95

Ган Роман Зіновійович,

кандидат медичних наук, доцент кафедри дитячої хірургії та пропедевтики педіатрії
Івано-Франківського національного медичного університету

Пітулей Вікторія Вікторівна,

кандидат філософських наук, асистент кафедри психіатрії, наркології та медичної психології
Івано-Франківського національного медичного університету

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТА НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ ІЗ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЇ. ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ»

У статті розкрито основні психолого-педагогічні умови формування життєвої компетентності студента. Схарактеризовано особливості застосування компетентнісного підходу у вищій школі. Указано на чинники, які впливають на розвиток особистості студента, формування його життєвої компетентності, та визначено її соціальні параметри. Окреслено складники життєвої та професійної компетентності студентів. Розкрито основні підходи в роботі викладача щодо змісту, форм і методів, які сприяють формуванню життєвих компетентностей студентів. Визначено життєву компетентність особистості як інтегративну якісну характеристику здатності до продуктивної і відповідальної життєдіяльності. Виокремлено основні інтегровані види життєвої компетентності особистості. Виявлено, що до ключових компетентностей студента, які мають наскрізне універсальне значення, загалом визначаючи міру його життєстійкості й життєздатності, можна віднести: здатність до співпраці і комунікації, навчання впродовж усього життя, застосування своїх знань на практиці, креативність, самокомпетентність, відповідальність як компетентність.

Ключові слова: освіта, компетентнісний підхід, студент, розвиток особистості, життєва компетентність.

Roman Z. Gan,

Phd in Medical Sciences, Associate Professor, Department of Pediatric Surgery and Pediatrics

Viktorya V. Pitulei,

Phd in Philosophy, Assistant Professor, Department of Psychiatry, Narcology and Medical Psychology,
Ivano-Frankivsk National Medical University

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FORMATION OF A STUDENT'S VITAL COMPETENCE IN PRACTICAL CLASSES FROM THE DISCIPLINE «FUNDAMENTALS OF PSYCHOLOGY. FUNDAMENTALS OF PEDAGOGY»

The article describes the basic psychological and pedagogical conditions for the formation of a student's vital competence. Characteristics of applying the competency approach in higher education are characterized. The factors that influence the development of a student's personality, the formation of his / her life competence and the social parameters are specified such as: universal virtues – honesty, justice and courage involvement in the horizons of the universal meaning, which embrace the meanings and meanings produced by the community and tradition, of «significant others», feelings of love, kindness, solidarity, orientation to the awareness of one's own purpose. The components of students' vital and professional competence are outlined. The basic approaches in the work of the teacher in the content, forms and methods that contribute to the formation of students' life competencies are revealed. The vital competence of the individual is defined as an integrative qualitative characteristic of the capacity for productive and responsible vital activity. The main integrated types of vital competence of the individual are distinguished. It is revealed that the key competences of a student, which have a cross-cutting universal meaning, in general, determining the degree of its sustainability and viability, can be attributed to: the ability to cooperate and communicate, lifelong learning, the application of their knowledge in practice, creativity, innovative attitude to themselves and self-competence, responsibility as competence.

Key words: education, competence approach, student, personality development, vital competence.

Постановка проблеми. Сучасний світ вимагає від майбутніх фахівців, теперішніх студентів дуже високого рівня професіоналізму й особистісних якостей. Ми живемо в часи, коли все дуже швидко змінюється, чинні інститути соціалізації зазнають суттєвих трансформацій. Суспільство стає дедалі суворішим і вимогливішим до компетентності особистості. Сучасна система освіти так само зазнає постійних змін. Ми бачимо, що дипломи, які студенти отримують після закінчення освітніх закладів, перестають бути достатньою умовою одержання хорошого робочого місця, ставши лише однією з необхідних умов про-

сування на наступний щабель (із середньої школи – у вищу, з вищої школи – на роботу). Тому проблема підвищення життєвої компетентності студента надзвичайно актуальна і потребує цілеспрямованого формування складників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему запровадження компетентнісного підходу в педагогічному процесі досліджували багато вчених, серед яких І. Бех, І. Зимня, Н. Побірченко, О. Пометун, О. Онопрієнко, О. Овчарук, В. Ницета та інші. Цій тематиці присвячено праці В. Байденка, А. Бермуса, І. Зимньої, В. Козирьова, В. Краєвського, О. Овчарука, В. Стрельнікова, А. Хуторського.

Мета і завдання статті. Розглянути особливості реалізації компетентнісного підходу у вищій школі; схарактеризувати складники життєвої та професійної компетентності студентів. Завдання статті: проаналізувати визначення поняття «життєва компетентність», вивчити структуру життєвої і професійної компетентності особистості, визначити й обґрунтувати її функції в процесі життєдіяльності особистості, розкрити доцільність застосування педагогічних інноваційних методів формування компетентностей студентів.

Виклад основного матеріалу. Життєва компетентність – це інтегральна властивість особистості, що містить не тільки пізнавальні здібності, а й певні психологічні особливості, духовні якості, ціннісні орієнтації, мистецтво жити, які є запорукою психологічної життєстійкості та життєздатності особистості. Тому ми вважаємо, що саме викладачі з психологічною освітою дуже впливають на формування цих компетентностей студента, адже знають, як вплинути на особистість через призму не тільки знань, а й мотивації. Особливо нагальною залишається потреба психологічної концептуалізації життєвої компетентності особистості як цілісного феномену в його соціально-психологічних проявах. Саме на цю проблему варто звернути увагу, зробивши наголос на комунікативному складникові життєвої компетентності особистості студента, ураховуючи сучасні суспільні вимоги.

Розкриваючи психологічний складник життєвої компетентності особистості, варто враховувати, що зміст компетентності загалом визначають наявними в людини компетенціями. Отже, життєва компетентність особистості об'єктивно визначена тією сукупністю повноважень, якими вона наділена відповідно до свого соціального статусу як людина, особистість, соціальний суб'єкт, і суб'єктивно тим, як вона здатна відповідально й адекватно реалізовувати коло своїх повноважень, як людина і особистість, фахівець і громадянин тощо. Теоретична модель життєвої компетентності особистості повинна співвідноситися з людським життям загалом, ураховуючи всі його особливості та багатомірні аспекти. Формування життєвої компетентності студента передбачає насамперед його здатність до результативної і відповідальної професійної діяльності, реалізацію творчого потенціалу.

Для розкриття змісту життєвої компетентності особистості важливо визначити її соціально-психологічні параметри. Зважаючи на те, що соціальне життя людини має як універсальні характеристики (оскільки загалом є специфічно людською формою буття в світі), так і конкретно-історичні й культурно-історичні особливості, то серед соціальних параметрів можна розрізнити, по-перше, ті, що мають універсальне значення з погляду цілісності суспільного життя і пронизують усі сфери і види життєдіяльності особистості, а по-друге, ті, що мають універсальне значення з погляду розподілу суспільного життя на основні сфери і постають у змісті особистісної життєвої компетентності як її інтегровані види.

До універсальних соціальних параметрів життєвої компетентності особистості можна віднести: усезагальні чесноти, як-от, чесність, справедливість і сміливість (Е. Макінтайр, Г. Марсель); залученість до горизонтів загальнозначущого, які вбирають у себе значення і смисли, вироблені спільнотою і традицією, «значущих інших» (Дж. Г. Мід), почуття любові, доброзичливості, солідарності (Ч. Тейлор); орієнтація на усвідомлення власного призначення та знаходження справи, у якій воно може бути реалізоване (В. Франкл), що потребує наявності в особистості таких соціально значущих якостей, як цілеспрямованість, вольова наполегливість, відповідальність; інноваційне, ставлення до себе і світу, що потребує здатності до професійної і соціальної мобільності, до неперервної освіти, професійного і духовного самовдосконалення. Ці важливі компетентності я намагаюся розвивати у студентів-медиків на практичних заняттях із дисципліни «Основи психології. Основи педагогіки», використовуючи різноманітні інноваційні методи навчання та різні форми заохочення та стимулювання. Найбільш дієвими, на мою думку, були методи групової дискусії та мозкової атаки, адже саме вони активно формують комунікативний складник життєвої компетентності, яка особливо потрібна в майбутній лікарській професії [3].

Глобалізоване суспільство XXI століття актуалізує в змісті життєвої компетентності особистості низку потрібних психологічних ознак: по-перше, сміливість як готовність до ризику й ухвалення життєво важливих рішень і особисту відповідальність, що передбачає віру в себе і здатність оцінювати ймовірність досягнення бажаного результату діяльності з урахуванням чинних моральних і правових норм, а по-друге, високий рівень адаптації – здатності максимально пристосовуватися до різноманітних непередбачуваних обставин. До ключових компетентностей особистості, які мають вирішальне значення, можна віднести: високий рівень розвитку комунікативних здібностей і готовності співпрацювати, саморозвиток і самовдосконалення впродовж усього життя, активне застосування своїх знань на практиці, творчість,

самокомпетентність, відповідальність як компетентність. У психологічній рефлексії відповідальності має місце схильність, не завжди навіть усвідомлена, до ідеалізації відповідальності, тобто ототожнення її з певним ідеальним типом. Це віддзеркалено у визначенні відповідальності як спрямованості до цінностей Істини, Добра, Краси, Справедливості, Гармонії тощо [5]. Щоб розвинути вищеперераховані якості у студентів-медиків, я часто практикую на практичних заняттях із дисципліни «Основи психології. Основи педагогіки» використання так званих тренінгів особистісного росту. Їх основне завдання – розкрити внутрішній креативний потенціал студента, допомогти йому реалізуватися, позбавити комунікативних бар'єрів у спілкуванні, підвищити відповідальність за власні думки, дії, краще зрозуміти самого себе. Також дуже важливо вміло поєднувати різноманітні інноваційні методи навчання, найбільше я віддаю перевагу поєднанню методу кейсів та мозкової атаки.

Виокремлюють основні види життєвої компетентності особистості, як-от, екологічна, економічна, соціальна, інформаційна, громадянська, політична, правова, культурна, моральна, естетична, релігійна, компетентність у повсякденному й сімейному житті. Зрозуміло, що кожному такому різновиду компетентності відповідає свій різновид відповідальності. Кожний із цих інтегрованих видів містить у собі важливі особистісні якості, потрібні в усіх сферах суспільного життя. Усі інтегровані види життєвої компетентності особистості взаємопов'язані між собою, тому їх відокремлення достатньо умовне. Водночас, їх розрізнення теоретично необхідне, оскільки дає змогу звернути увагу на певну групу особистісних якостей, затребуваних саме в цій сфері суспільного життя, і влучніше визначити психолого-педагогічні завдання щодо їх формуванню. Ураховуючи все вище зазначене, життєву компетентність особистості, узятую в її соціально-психологічному вимірі, у найбільш загальному сенсі можна схарактеризувати як можливість особистості будувати і проходити свій життєвий шлях, свідомо розставляючи власні пріоритети, формуючи реалістичні життєві домагання, а також доводити їх до успішної реалізації, тобто цілеспрямовано формувати і реалізовувати стратегію власного життя, бути відповідальною, а тому й водночас бути здатною до співпраці та солідарності. Мультикультурне суспільство актуалізує у структурі життєвої компетентності особистості такі комунікативні якості, як самоповага, взаємність, толерантність, сприйняття різних позицій та поглядів, уміння цивілізовано обстоювати свої переконання перед опонентами, турботу, відповідальність, справедливість. На нашу думку, усю цю низку комунікативних якостей можна, услід за Е. Муньє, схарактеризувати як «людське почуття спільності» [2], яке він характеризує як базову ознаку людини, яка належить до її первинного досвіду.

У процесі групової дискусії, яку я часто практикую на практичних заняттях з «Основи психології. Основи педагогіки», у студентів формується так зване «людське почуття спільності», яке має бути невід'ємним складником життєвої компетентності, оскільки, по-перше, є фундаментальною характеристикою особистості, яка за своєю природою комунікабельна. Адже особистість існує тільки в русі до іншого, пізнає себе тільки через іншого, набуває себе тільки в іншому. Для людини «бути-у-світі» означає «бути під запитанням». Е. Левінас це пояснює так: «бути-під-знаком-питання, чекати відповіді на запитання – саме тут народжується мовлення, народжується у відповідальності: мати щось сказати, говорити «Я», бути в першій особі. Бути саме собою, а відтак в утвердженні свого буття, відповідати за своє право бути. Комунікативна природа людського життя означає також, що воно є співбуттям з іншими і розгортається як Я-Ти відношення, через яке в царині «між» відбувається становлення і розвиток людини і як людини, і як особистості [1]. По-друге, людське почуття спільності – це необхідна передумова для продуктивної інтеркультурної комунікації в мультикультурному суспільстві. Можна погодитися з Е. Муньє, що людське почуття спільності ґрунтується на низці своєрідних актів, специфічних для особистості, як-от: вихід особистості за власні межі й відкритість до «іншого», уміння розуміти іншого й поділяти його погляд, шукати взаємозуміння та компроміс, здатність узяти на себе відповідальність за долю іншого, розділити з ним його проблеми та радісні моменти життя, уміння бути великодушним, не розраховуючи на віддачу, здатність до творчої відданості іншому впродовж усього життя [2, с.75].

Зважаючи на ці ідеї, Е. Муньє формулює кредо особистісного існування: «я існую тільки тією мірою, якою я існую для іншого, і в межі бути означає любити». Акт любові, таким чином, – центр особистісного спілкування. Причому під любов'ю розумію стосунки не «по природі» (сексуальні, родинні), а надприродні, певну нову форму буття: вона надається особистості по той бік її ества, потребує від неї можливо повної самореалізації та свободи. Акт любові, за Е. Муньє, – це незаперечне *coğito* людини: ««Я люблю» означає, що є існування, і життя варте того, щоб його прожити» [2, с. 95–97].

У цьому контексті важливо враховувати, що «ставлення до іншого» особистість має поширювати не тільки на інших, а й на саму себе. Системоутворювальне значення сприйняття себе як іншого для формування і розвитку особистості детально обґрунтовує і розкриває П. Рікер у праці «Сам як Інший» [4]. Ми погоджуємося з французьким мислителем, що сама процедура самовизначення за своєю природою – це процедура ставлення до себе як до іншого, і має бути пов'язана з принципами зворотності ролей, незамінності осіб і подібності як продукту обміну між самоповагою і турботою про іншого. Повагу себе самого і турботу П. Рікер доповнює третім складником етичного наміру – справедливістю. Справед-

ливість визначає самим поняттям іншого, але не обмежує внутрішньоособистими відношеннями, а поширює на життя інституцій. Інституція за П. Рікером – це точка прикладання справедливості, а рівність – це етичний зміст сенсу справедливості. У такому ракурсі виробляється нове визначення самого, як кожного: кожному своє право, а також у понятті «інший» встановлюється різниця між іншим, що розкриває себе через своє обличчя і, отже, здатне вступити в міжособистісні стосунки з безликим «іншим», який становить третій елемент політичного зв'язку. Важливо звернути увагу, що П. Рікер, так само як і Е. Левінас, не зупиняється на подвійному співвідношенні: «я»-«ти», а йде далі в напрямку потрібного співвідношення: «я»-«ти» – « третій», чи «кожний». «Третій» – це потенційний учасник необмеженої комунікації, постать якого неминуче з'являється в соціальному та політичному просторі. Саме в такому вимірі самовизначення особистості утворює бажане підґрунтя для формування самоповаги та заснованої на ній відповідальності.

Ще один надзвичайно важливий складник відповідальності як життєвої компетентності особистості, що набуває особливої значущості в майбутній професії лікаря, – це здатність до розуміння. Тут, з одного боку, ми виходимо з того, що розуміння притаманне людині саме за своєю природою. З іншого, маємо на увазі, що розуміння – потрібне підґрунтя толерантності та міжкультурної комунікації, а також процесу ідентифікації і самоідентифікації в мультикультурному суспільстві. Здатність розуміння як найважливіший складник життєвої компетентності особистості загалом стосується як самого людського буття в його цілісності, так і розуміння життєвого сенсу тих ситуацій, у які людина потрапляє упродовж свого життя. Для розкриття механізмів формування життєвої компетентності особистості важливе також дослідження структури передрозуміння М. Гайдегера [6], яке розвинув Х.-Г. Гадамер. Вони схарактеризували структуру передрозуміння як складне, багаторівневе утворення, складниками якого є передсуд, авторитет, традиція, які й слугують об'єктивними умовами розуміння. Досягнення сучасної герменевтики – обґрунтування розуміння як способу існування людини, доцільно залучити як методологічні засади концептуалізації життєвої компетентності особистості й у мультикультурному суспільстві.

Отже, на нашу думку, важливими складниками життєвої компетентності студента, які підлягають цілеспрямованому педагогічному формуванню, є: відповідна система знань, умінь і навичок, ціннісно-сміслових орієнтацій, відкритість і толерантність до інших особистостей, інших культур; здатність засвоювати позитивний досвід інших культур; майстерність як засіб індивідуального засвоєння встановлених зразків і способів діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Високий рівень життєвої і професійної компетентності студента сприяє досягненню особистого успіху, ефективній самореалізації в майбутній професійній діяльності лікаря, що внаслідок позитивно впливає на розвиток суспільства загалом. Компетентність формується завдяки як власним зусиллям студента, так і цілеспрямованим педагогічним впливам із боку викладача. Тільки їх вміле поєднання гарантує не тільки високу ефективність навчально-виховного процесу, а й розкриття творчого потенціалу студента. У статті зазначено особливості психолого-педагогічного формування складників життєвої компетентності студентів-медиків. Подальші дослідження будуть висвітлювати питання, що стосуються впливу сім'ї та стилів сімейного виховання на формування життєвої компетентності молодшої людини.

Література:

1. Левашова А. В. Современная международная система: глобализация или вестернизация. *Соц. гуманитар. знания*. 2000. № 1. С. 252–266.
2. Мунье Э. Персонализм / пер. с фр. и примеч. И. С. Вдовиной. М. : Искусство, 1992. 143 с.
3. Пітулей В.В. Психолого-педагогічні чинники формування фахової майстерності викладача ВНЗ. *Компетентнісний підхід у підготовці сучасного фахівця: матеріали науково-методичної конференції з міжнародною участю*. Івано-Франківськ, 2017. С. 255–256.
4. Рікер П. Сам як інший / пер. з фр. Київ : Дух і Літера, 2000. 458 с.
5. Степаненко І. В. Духовність у світлі нової парадигми гуманізму: проблеми та наближення. *Практ. філософія*. 2001. № 1 (№ 2). С. 257–262.
6. Хайдеггер М. Бытие и время. М. : Ad Marginem, 1997. 451 с.